

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету історії та

міжнародних відносин

/Віталій АНДРЕЙКО/

06 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ УКРАЇНИ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.03 Середня освіта (Історія)
Освітня програма	Історія
Статус дисципліни	обов'язкова
• Мова навчання	українська

Ужгород 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія середньовічної України» для здобувачів вищої освіти галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності: 014 Середня освіта, предметної спеціальності: 014.03 Середня освіта (Історія), освітньої програми: Історія.

Розробник: Федака С. Д. – професор, доктор історичних наук.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби, протокол № 10 від 30 травня 2023 р.

Завідувач кафедри доц. Ігор ЛІХТЕЙ

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин, протокол № 8 від 30 червня 2023 р.

Голова науково-методичної комісії доц. Світлана МИШКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	2	2
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання:	3	3
	Лекції:	
аудиторних – 3,7	40	14
	Практичні (семінарські):	
самостійної роботи студента – 3,7	20	4
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	102

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Нормативний курс «Історія середньовічної України» складається з двох частин та є базовим для підготовки висококваліфікованих фахівців. Дисципліна викладається на факультеті історії та міжнародних відносин для студентів денної та заочної форм навчання протягом першого семестру, 2-го року навчання у відповідності до освітньої програми підготовки бакалаврів спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія).

Метою навчальної дисципліни є систематичне, комплексне, об'єктивне вивчення та аналіз політичної, соціальної історії, господарської та культурної сфер розвитку середньовічної України. Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти відповідної спеціальності таких компетентностей:

- **інтегральна компетентність** – здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти;
- **загальні компетентності (ЗК):**
  - здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК – 01);
  - здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК – 03);
  - здатність працювати в команді (ЗК – 04);
  - здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК – 07);
  - навички використання інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК – 08);
  - здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) (ЗК – 09).
- **фахові компетентності (ФК):**
  - здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків (ФК – 01);
  - володіти основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання учнів (ФК – 02);

- здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів (ФК – 03);
- здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, усвідомленого ставлення до навчання) (ФК – 04).
- **предметні компетентності (ПК):**
  - здатність використовувати методологію історії як науки (ПК – 01);
  - здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки (ПК – 02);
  - здатність ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні й письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії (ПК – 03);
  - здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних подій та постатей (ПК – 04);
  - здатність характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їхні ролі у суспільному житті, оцінювати та визначати історичні джерела (пам'ятки) (ПК – 05);
  - здатність застосовувати системні знання з історії та методики навчання історії у викладанні предмета в базовій середній школі, здійснювати структурування навчального матеріалу (ПК – 06);
  - здатність застосовувати пошук, аналіз та розуміння джерел, дискутувати про минуле в політичному й культурному аспектах (ПК – 07);
  - здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу (ПК – 08).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура середньовічної України» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

Шифр НД за ОП: ОК 02. Палеоісторія; ОК 03. Історія та культура стародавнього Сходу; ОК 10. Давні цивілізації на території України.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми (ОП), вивчення навчальної дисципліни «Історія середньовічної України» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Знати основні історичні етапи розвитку предметної області	ПРН – 01
Знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти (рівень базової середньої освіти)	ПРН – 03
Уміє оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності	ПРН – 04
Добирає та застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснювати самоаналіз ефективності уроків	ПРН – 08
Здатний цінувати розмаїття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва	ПРН – 11
Усвідомлює цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.	ПРН – 12
Знати історичну термінологію й наукову періодизацію історичних процесів	ПРН – 13

Добирає міжпредметні зв'язки курсів історії в базовій середній школі відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти з освітньої галузі «Суспільствознавство»	ПРН – 16
Знає та розуміє історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії	ПРН – 17
Знає історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.	ПРН – 18
Уміти орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками	ПРН – 21
Уміє працювати із джерелами інформації, інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел	ПРН – 22
Характеризує об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів	ПРН – 23
Створює тексти та короткі описи (есе) на підставі історичної інформації, які можуть бути використані в журналістиці, місцевих органах влади, музеях тощо	ПРН – 24

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Історія та культура середньовічної України»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Розуміє еволюцію історичного процесу, хронологію та етапи розвитку історії. Спроможний назвати основні концептуальні підходи, що використовуються при періодизації вітчизняної та світової історії	ПРН – 01
Вміє застосовувати знання методики викладання історії на практиці	ПРН – 03
Має теоретичні знання з історичної науки в обсязі необхідному для здійснення професійної діяльності; розуміє логіку розгортання історичних явищ та процесів у часі та просторі, активно користується базовими категоріями та поняттями. Знає відповідні складові навчального процесу та необхідну навчальну документацію	ПРН – 05
Вміє визначити значення політичних, економічних, культурних, духовних чинників в історичному процесі	ПРН – 08
Вміє користуватися набутими історичними знаннями у виховній роботі з учнями	ПРН – 11
Вміє простежити цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України, здатний до критичного осмислення наявного масиву інформації.	ПРН – 12
Знає зміст предметної термінології наукову періодизацію історичних процесів	ПРН – 13
Розуміє структуру історичного знання, розмаїття та особливості дисциплін, визначати їх роль в обґрунтуванні та розвитку мислення і пізнання світу	ПРН – 16
Аналізує наукові історичні праці, їх фактологічну та методологічну складові з метою якісної та об'єктивної інтерпретації історичних фактів	ПРН – 17
Розуміє особливості розвитку регіонів України, використовує краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.	ПРН – 18
Розуміє особливості сучасної наукової історичної картини світу, їх основні проблеми та суперечності; знає основні напрямки та тенденції сучасного історичного дискурсу, його зв'язки з попередньою інтелектуальною історією	ПРН – 21
Володіє навичками джерелознавчого аналізу та демонструє вміння використовувати спеціальні історичні дисципліни при характеристиці історичних фактів та процесів	ПРН – 22
Вміє ідентифікувати визначні історичні постаті в контексті світової історії та характеризувати їх досягнення й недоліки	ПРН – 23

Вміє організувати та оцінювати дискусію з певного масиву навчального матеріалу з всесвітньої історії.	ПРН – 24

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни «Історія та культура середньовічної України» є: практичні заняття, модульні контрольні роботи, іспити.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступи на практичних заняттях тощо. Контроль самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань на практичних заняттях, консультаціях.

Форма модульного контролю: письмові контрольні роботи.

Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит наприкінці семестру.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Модуль 1

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	CP	50	100
06	06	06	06	06	20		

Модуль 2

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T6	T7	T8	T9	T10	CP	50	100
06	06	06	06	06	20		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	Модуль 2	Максимальна кількість балів (сумарна)
	Кількість	Кількість	
Практичні (семінарські) заняття	5	5	60
Самостійна робота	1	1	40
Модульна контрольна робота	1	1	100
Разом			200

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи передбачає письмові відповіді на теоретичні питання, різних рівнів складності. За кожну правильну відповідь на 3 теоретичні завдання студент може отримати від 10 до 20 балів максимум. До модульної контрольної роботи допускаються студенти, як відвідали не менше 90 % аудиторних занять (або відпрацювали

пропущені заняття на консультаціях) і отримали не менше 60 % від можливої кількості балів за поточну роботу.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Кількість балів	Оцінка за національною шкалою (іспит)	Критерії знань
A	90-100	відмінно	Студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення навчальних першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
B	82-89	добре	Студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, вільно володіє державною мовою; але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного завдання
C	74-81		
D	64-73	задовільно	Студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають у студента невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю
E	60-63		
FX	35-59	незадовільно	Студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані
F	0-34		

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Тема 1. СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ. Внутрішні та зовнішні причини становлення давньоруської державності. Розвиток і ускладнення сіхднослов'янського суспільства, класоутворюючі процеси. Матеріальна у духовна культура полян та сусідніх племен напередодні утворення держави. Племінні князіння. Союзи племен та міжплемінні утворення. Втягування слов'ян у транзитну торгівлю, роль арабських дирхемів в її обслуговуванні. Формування двох великих торгових шляхів – “із Варяг у Греки” та “із Хозар у Німці”, виникнення Києва на їх перетині. Дискусія про час заснування Києва. Легенда про Кия та раціональне зерно у ній. Роль додаткових торгових шляхів – Волзького і Донського. Питання про Руських каганат. Державне утворення Руська земля. Постаць Рюрика і норманська проблема. Олег, формування державності навколо шляху із Варягів у Греки. Походи Олега на Візантію. Договори Олега, їхнє значення для русько-візантійської торгівлі,

подальшого зміцнення держави. Ігор, його внутрішня і зовнішня політика. Походи руських дружи у закаспійські землі. Повстання древлян. Ольга, її війна проти древлян, адміністративна і податкова реформа. Візит Ольги до Константинополя, переговори з Костянтином Багрянородним, дискусійні аспекти. Спроби релігійних реформ з боку Ольги. Святослав та його походи – проти Волзької Болгарії, Хозарії, на Північний Кавказ. Приєднання Тьмуторокані. Перший Балканський похід. Повернення до Києва. Другий Балканський похід. Оборона Доростола. Новий договір з Візантією, повернення на Русь та загибель. Вивчення ранньої Русі у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 2. ЗМІЦНЕННЯ РУСІ ЗА ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО І ЯРОСЛАВА МУДРОГО. Сини-спадкоємці Святослава та усобиці між ними. Походження Володимира. Початок правління у Новгороді. Укріплення Володимиром Києва та Київської землі, перші завойовницькі походи. Розширення державної території Русі. Питання про етно-племінну структуру Київської Русі, її поземельний устрій. Київська Русь як ранньокласова імперія, її схожість і відмінність з іншими подібними державами – імперією Карла Великого, Візантією, Священною Римською імперією. Територіально-адміністративна реформа Володимира. Перша релігійна реформа, спроба творення загально-племінного язичницького пантеону, її провал. Друга релігійна реформа – християнська. Переговори Володимира з імператором Васиєм, придушення руськими дружинами заколоту Варди Фоки, облога Херсонесу. Обставини хрещення, дискусійні аспекти. Розбудова церковної структури. Культурні реформи Володимира. Карбування монети, започаткування літописання. Смерть Володимира і подальші усобиці 1015-1019 р. його синів. Борис і Гліб, дискусії про обставини їхньої загибелі. Перемога Ярослава, загибель Святополка. Усобиці Ярослава і Мстислава Тьмутороканського. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики Ярослава. Подальша християнізація Русі. Софія Київська. Митрополит Іларіон. Києво-Печерський монастир. Війна 1043 р. Візантією та новий мир. Розбудова Києва та інших центрів, заснування нових міст. Руська правда. Русь наприкінці правління Ярослава. Вивчення доби Володимира і Ярослава у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 3. РОЗКВІТ РУСІ ЗА СИНІВ І ОНУКІВ ЯРОСЛАВА МУДРОГО. “Заповіт Ярослава”, тріумфірат Ярославичів. Ізяслав як великий князь Київський. Розв’язані Всеславом Полоцьким усобиці. Поява на руських кордонах половців, їхнє походження, суспільний устрій, заняття, особливості військового мистецтва. Напад половців 1068 р. на Київ, повстання городян. Втеча і повернення Ізяслава. Причини і характер кількарічної державно-політичної кризи на Русі. Вишгородський княжий з’їзд 1072 р., перенесення мощів св. Бориса і Гліба. Усобиця 1073 р., вокняжіння в Києві Святослава. Два ізборники Святослава. Третя вокняжіння Ізяслава в Києві, усобиці Олега Святославина. Вокняжіння в Києві Всеволода. Змужніння його сина Володимира Мономаха, початок його княжої кар’єри. Правління в Києві Святополка II. Любецький з’їзд. Походи об’єднаних руських сил проти половців. Смерть Святополка і міське повстання. Вокняжіння у Києві Мономаха, його соціальні реформи, відображення їх у Руській правді. Найвище піднесення Русі за Мономаха, його внутрішня і зовнішня політика, відображення доби у билинах. Мстислав Великий – останній самодержець Києва. Значення давньоруської державності і культури в історії України. Вивчення епохи синів і онуків Ярослава Мудрого у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 4. ФЕОДАЛЬНА РОЗДРОБЛЕНІСТЬ НА РУСІ. Причини і рушійні сили феодального роздроблення: соціальні, економічні, зовнішні. Характер і перебіг княжих усобиць. Ярополк Володимирович та спроба третього тріумвірату на Русі. Вокняжіння в Києві Олега Всеволодовича, Остаточне перетворення Русі на федерацію окремих князівств, дистанціювання від Києва Полоцька і Новгорода. Велика усобиця 1147-1154 р., її головні події та учасники. Правління Ростислава Мстиславича, наростання конфедеративних рис у державному устрої Київської Русі. Церква як консолідуючий фактор. Зростання суперечностей між Києвом і Суздалью, погром Києва 1169 р. усобиці між чернігівськими і смоленськими князями, дуумвірат Святослава III і Рюрика Ростиславича. Відновлення половецької загрози та боротьба проти неї. Похід 1185 р. князя Ігоря на половців. Піднесення галицького князівства

Ярослава Осмомисла. Урбанізаційні тенденції на Волині. Феодална війна 1194-1196 р., тимчасовий занепад Подніпров'я. Давньоруська культура XII ст. Вивчення феодалного роздроблення у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 5. МАТЕРІАЛЬНА І ДУХОВНА КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА. Книжність і література. Давньоруські Євангелія. Ізборники 1073 і 1076 р. Літописання. Повість врем'яних літ. Київський літопис. Іларіон. Клим Смолятич. Кирило Туровський. Слово о полку Ігоревім. Данило Заточеник. Архітектура. Головні пам'ятки, архітектурні школи різних земель. П'ять етапів у розвитку давньоруського зодчества. Скульптура, живопис. Найвідоміші ікони та мозаїки. Музика. Декоративно-ужиткове мистецтво. Основні пам'ятки.

Галицько-Волинський літопис як історичне джерело. Роман Мстиславич – об'єднувач Волині і Галиччини. Його реформи і політичні ініціативи. Дискусія про висунутий Романом проект нового політичного устрою Русі. Загибель Роман і подальша політична криза в Галичі. Утвердження князів Ігоревичів та угорського впливу в Галичі. Мстислав Удатний. Данило Романович, формування його як військово-політичного діяча, збирання батьківської спадщини. Виникнення і наростання татаро-монгольської загрози для Русі. Битва на Калці. Батієва навала. Відносини Данила Галицького з Ордою. Боротьба проти претензій Ростислава Михайловича на Галич, битва під Ярославом. Поїздка до Орди. Творення анти-ординської коаліції, взаємини з папою Інокентієм IV, коронування, доля королівської корони. Розбудова міст і фортець. Питання про час виникнення Львова. Битви проти орд Куремси і Бурундая. Смерть у Холмі. Правління Лева I, його завойовницькі походи, внутрішня політика. Питання про належність Закарпаття до держави Лева. Юрій I, його печатка і титул. Заснування Галицької митрополії. Андрій і Лев II, їхня загибель. Особливості державного розвитку за Юрія II. Напад на Львів 1340 р. Казимира Великого, правління боярина Дмитра Дедька. Роль і значення Галицько-Волинської держави в історії України, її культура. Вивчення давньоруської культури у закладах загальної середньої освіти України.

Модуль 2

Тема 6. ЗАКАРПАТТЯ І БУКОВИНА У СЕРЕДНІ ВІКИ. Слов'янські поселення на Закарпатті, особливості соціально-економічного розвитку. Перехід угорцями Аарпада Карпатських перевалів, період “віднайдення батьківщини”. Поступове адміністрування Угорським королівством володінь під Карпатами. Утворення чотирьох комітатів на території сучасного Закарпаття. Татаро-монгольська навала. Зв'язки з Галицько-Волинською державою. Феодална війна початку XIV ст. і утвердження Анжуйської династії. Соціально-економічний розвиток у XIV ст. Розбудова замку. Князь Федір Корятович. Закарпаття на початку XV ст. Церковне життя. Доба короля Матяша і шляхетські контрреформи Ласла II. Селянська війна 1514 р. і турецька експансія. Закарпаття в умовах розпаду Угорського королівства після поразки під Могачем 1526 р. Закарпаття у війнах між Трансильванією і Австрією.

Буковина у складі Молдавського князівства. Повстання 1490-1492 р. на Буковині. Вхідження Буковини до Молдавського князівства. Розвиток міст і торгівлі. Буковина в умовах турецької експансії і молдавсько-польських війн. Молдавське князівство – васал Османської Порти. Господарське і культурне життя Буковини, збереження і розвиток давньоруських традицій. Соціальна боротьба. Вивчення середньовічних Закарпаття і Буковини у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 7. КРИМ У СЕРЕДНІ ВІКИ.

Крим у XIII – на початку XIV ст. Хан Ногай та його нащадки. Генуезькі колонії. Князівство Феодоро. Становлення Кримського ханства. Утвердження династії Гіреїв. Внутрішній устрій кримської держави, її соціально-економічна структура, господарське життя. Завоювання Криму турками. Крим – протекторат Османської імперії. турецько-татарські набіги на сусідні країни. Крим у середині XVI ст. Вивчення середньовічного Криму у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 8. ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ДО СКЛАДУ ЛИТОВСЬКОЇ ТА СУСІДНІХ ДЕРЖАВ. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ ВІД У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XV СТ. Велике князівство Литовське та початок завоювання ним українських земель. Литовсько-польсько-угорські конфлікти через Галичину і Поділля. Утвердження литовської знаті на Чернігівщині. Витіснення литовцями монголо-татар з середнього Подніпров'я. Битва на Синіх Водах. Кревська унія. Великий князь Вітовт та розширення за нього південних кордонів Литви. Дипломатія Вітовта, зносини з Золотою Ордою, роль у становленні Кримського ханства. Союз Вітовта з Тохтамишем. Битва на Ворсклі. Віленська унія. Битва під Грюнвальдом. Городельська унія. Едигеєва навала на Київ. Відновлення Київської митрополії. З'їзд монархів у Луцьку.

Загальна характеристика становища українських земель у складі Великого князівства Литовського. Свидригайлові війни. Кримське ханство. Українські землі під владою польського короля Казимира IV. Київське князівство Олельковичів та його ліквідація. Українські землі за литовського князя Олександра та польського короля Яна-Альбрехта. П'ять московсько-литовських війн та їхні наслідки. Включення Чернігівщини до складу Великого князівства Московського. Повстання Михайла Глинського. Закріпачення селян. Доля руської знаті. Основні шляхетські роди на українських землях. Вивчення ранньої литовсько-польської доби у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 9. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК У XVI СТ. ЦЕРКОВНЕ І КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ. Диференціація феодального класу. Основні магнатські роди на українських землях. Закріпачення селян. Соціальні процеси у містах. Перший і Другий Литовські Статути. Система судочинства. Устава на волоки. Торунський статут. Запровадження і розвиток магдебурзького права. Розвиток ремесел і торгівлі.

Православна церква XIV-XV ст. Поширення католицизму. Православна церква у XVI ст. Єретичні рухи в Україні XVI ст. Лютеранство, чеське братство, кальвінізм на Україні. Антитринітаризм і социніанство в Україні. Українська культура середини XIV – кінця XVI ст. Освіта і наукові знання. Фольклор. Література. Образотворче мистецтво. Архітектура. Розбудова міст, замків і фортець, палаців, монастирів. Поширення європейських архітектурних стилів. Вивчення українських середньовічних соціально-економічних і церковно-культурних реалій у закладах загальної середньої освіти України.

Тема 10. ЗАРОДЖЕННЯ І ЗМІЦНЕННЯ КОЗАЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ. Витоки українського козацтва. Теорії походження козацтва. Перші козацькі ватажки. Бернард Претвич. Представ Лянцкоронський. Гетьман Костянтин Острозький і його антитатарська боротьба. Остафій Дашкович. Байда-Вишневецький. Заснування Запорозької Січі. Перші реєстри. Початок морських походів козаків. Іван Підкова. Становлення козацької ієрархії. Козацькі регалії.

Люблінський сейм, його перебіг та рішення. Перехід Волині і Подніпров'я під владу Польської корони. Посилення феодальної експлуатації селян. Становище українських земель у складі Польського королівства. Структура класу феодалів на українських землях, головні магнатські роди. Релігійна ситуація на Україні. Переслідування православної церкви з боку панівної польської верхівки. Вивчення раннього козацтва у закладах загальної середньої освіти України.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Усього	Кількість годин					
		Денна форма навчання			Заочна форма навчання		
		у тому числі					
		Лекції	Семінарські	Самостійна робота	Лекції	Семінарські	Самостійна робота
Модуль 1							
Тема 1. Становлення Київської Русі.		2	2	6	-	2	8
Тема 2. Зміцнення Русі за Володимира Великого і Ярослава Мудрого		4	2	6	2	-	9
Тема 3. Розквіт Русі за синів і онуків Ярослава Мудрого.		4	2	6	2	-	9
Тема 4. Феодальна роздробленість на Русі.		4	2	6	-	-	15
Тема 5. Матеріальна і духовна культура Київської Русі.		4	2	6	2	-	9
<i>Модульна контрольна робота</i>		2	-	-	2	-	-
Разом за модуль	120	20	10	30	8	2	50
Модуль 2							
Тема 6. Закарпаття і Буковина у середні віки.		2	2	6	2	-	10
Тема 7. Крим у середні віки.		4	2	6	-	-	12
Тема 8. Входження українських земель до складу Литовської та сусідніх держав. Українські землі у другій половині XV ст.		4	2	6	2	-	10
Тема 9. Соціально-економічний розвиток у XVI ст. Церковне і культурне життя.		4	2	6	-	-	12
Тема 10. Зародження і зміцнення козацького суспільства. Люблінська унія та її наслідки.		4	2	6	-	2	8
<i>Модульна контрольна робота</i>		2	-	-	2	-	-
Разом за модуль	120	20	10	30	6	2	52
Разом за семестр	240	40	20	60	14	4	102
Разом годин:	240	40	20	60	14	4	102

6.3. Теми практичних (семінарських) занять*

№ з/п	Назва теми	Кількість годин денна форма навч.	Кількість годин заочн. форма навч.
Модуль 1			
1.	Перші князі Київської Русі.	2	2
2.	Володимир Великий і Ярослав Мудрий.	2	-
3.	Розквіт Русі за доби Ярославовичів та Володимира Мономаха. Руська правда.	2	-
4.	Феодальне роздроблення Київської Русі.	2	-
5.	Матеріальна і духовна культура Київської Русі.	2	-

Модуль 2			
6.	Закарпаття і Буковина у середні віки.	2	-
7.	Крим у середні віки.	2	-
8.	Входження українських земель до складу Литовської та сусідніх держав. Українські землі у другій половині XV ст.	2	-
9.	Соціально-економічний розвиток у XVI ст. Церковне і культурне життя.	2	-
10.	Зародження і зміцнення козацького суспільства. Люблінська унія та її наслідки.	2	2
Разом		20	4

*використання елементів неформального навчання – здобувач із запропонованих як альтернативних форм практичних занять (проходження дотичних до тем модуля онлайн курсів на платформах Прометеус, Освіторія, EdEra та ін.) може обрати 1 і за наявності сертифіката отримати кількість балів передбачених за конкретну тему.

6.4. Самостійна робота

Самостійна робота студента під час вивчення курсу «Історія та культура середньовічної України» містить педагогічно-методичну складову та здійснюється за напрямками:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
Модуль 1			
1	Давньоруська культура: книжність, іконопис, архітектура	5	5
2	Культура Галицько-Волинської держави	5	5
3	Розробка тестів для поточного або підсумкового контролю за темами, що вивчаються в шкільному курсі історії (6 клас). (Див.: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс 6 – 9 класи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9_klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf)	10	10
Разом за модуль		20	20
Модуль 2			
1	Литовсько-руське літописання	5	5
2	Українська культура XIV – XVI століть	5	5
3	Розробка тестів для поточного або підсумкового контролю за темами, що вивчаються в шкільному курсі історії (6 клас). (Див.: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс 6 – 9 класи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9_klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf)	10	10
Разом за модуль		20	20
Разом за семестр		40	40

Форма контролю: тестове опитування на спеціальних бланках. На кожен тему винесено певну кількість питань. Загальна кількість балів, яку можна отримати за виконання тестів – 20. Відсутність відповіді на завдання розцінюється як 0 балів. У кожному завданні є лише одна правильна відповідь. Навпроти обраної студентом відповіді слід поставити позначку.

6.5. Перелік питань для підсумкового контролю

1. Становлення державності Київської Русі.
2. Аскольд і Дір
3. Рюрик як напівлегендарний засновник княжої династії. Норманське питання.
4. Олег
5. Ігор
6. Ольга
7. Святослав.
8. Володимир Великий.
9. Князівська усобиця 1015-1019 р.
10. Ярослав Мудрий.
11. Русь за синів Ярослава Мудрого.
12. Русь за онуків Ярослава Мудрого.
13. Повість врем'яних літ.
14. Руська Правда.
15. Київський літопис.
16. Давньоруська література.
17. Давньоруська архітектура.
18. Давньоруський іконопис.
19. Декоративно-прикладне мистецтво Київської Русі.
20. Роздроблення Київської Русі за великого княжіння Ярополка.
21. Спроби консолідації Русі за Всеволода Ольговича.
22. Велика усобиця 1147-1154 р.
23. Дуумвірат Святослава Всеволодовича і Рюрика Ростиславича.
24. Розвиток Галицької землі у XII ст.
25. Розвиток Волинської землі у XII ст.
26. Міста Чернігівської і Переяславської земель.
27. Міста Київської землі.
28. Слово о полку Ігоревім.
29. Об'єднання Галицько-Волинської Русі у перші десятиліття XIII ст.
30. Битва на Калці
31. Батієва навала на Русь.
32. Держава Данила Галицького
33. Нащадки Данила Галицького.
34. Галицько-Волинський літопис.
35. Входження українських земель до Литовської і Польської держав у XIV ст.
36. Кревська унія і її наслідки для українських земель.
37. Історична доля Закарпаття IX-XIV ст.
38. Закарпаття у XV-XVI ст.
39. Буковина у XIV-XVI ст.
40. Крим у XIII-XIV
41. Заснування Кримського ханства.
42. Крим у XV-XVI ст.
43. Кримське ханство.
44. Українські землі під владою великого князя Вітовта.
45. Свидригайлові війни.
46. Княжіння Олельковичів у Києві.
47. Українські землі у Литовсько-Польській державі у XV ст.
48. Українські землі у Литовсько-Польській державі у XVI ст.
49. Литовсько-московські війни кінця XV – початку XVI ст.
50. Князь Костянтин Острозький

51. Литовські Статути.
52. Люблінська унія.
53. Православна церква у XV-XVI ст.
54. Зародження козацтва. Перші ватажки.
55. Заснування Запорозької Січі.
56. Іван Підкова.
57. Книгописання на Україні XIV-XVI ст.
58. Іконопис на Україні XIV-початку XVII ст.
59. Архітектура України XIV-початку XVII ст.
60. Магдебурзьке право.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою підвищення якості засвоєння матеріалу при проведенні занять використовуються унаочнюючі матеріали: джерельна література, що сприяють формуванню повного уявлення про культурний феномен; візуалізацію. Карти та атласи.

Проведення занять передбачає стандартно обладнані навчальні аудиторії та використання технічних засобів (ноутбук, проектор, мультимедійна дошка).

Програмне забезпечення: доступ до мережі Інтернет, сайт електронного навчання УжНУ, корпоративна пошта.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Джерела:

1. Грамоти XIV ст. – К.: Наукова думка, 1972. – 255 с.
2. Думи. – К: Дніпро. 1969.
3. Київська Русь: пам'ятки права (X–XIII): тексти, переклади, коментарі: навч. посіб. / уклад. Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв. — Харків: Право, 2020. — 224 с.
4. Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: Документи і матеріали. – Львів, 1994.
5. Літопис Руський. – К., 1989.
6. Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI-XIX ст. — К., 1984.
7. Привілеї міста Львова (XIV – XVIII ст.). – Львів, 1998. – 640 с.
8. Привілеї національних громад міста Львова (XIV – XVIII ст.). Збірник документів. – Львів, 2000. – 575 с.
9. Руська правда XI – XII ст. за списком 1282 року // Хрестоматія з історії української мови X—XIII ст. — Київ; Житомир: Полісся, 2015.
10. Соціальна боротьба в місті Львові у XVI-XVIII ст.: Збірник документів. – Львів, 1961.
11. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. – Одеса: Юридична література, 2004.
12. Українська поезія XVI століття. — К., 1994.
13. Українські гуманісти епохи Відродження / Антологія у 2-х частинах. — К., 1995.

Основна література:

1. 100 великих українців. – К. : Орфей; М.: Вече, 2001. – 584 с.
2. Абдулаєва Г. А. Кримські татари: від етногенезу до державності. – К., 2021.
3. Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Львів, 1999.-132 с.
4. Андрощук Ф. О. Гаральд Суворий – останній вікінг. – К.: Laurus, 2020. – 204 с.
5. Антологія української юридичної думки. – Т.2. Історія держави і права України: Руська правда. – К.: Юридична книга, 2002. – 591 с.
6. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К. :Дніпро, 1991. – 238 с.
7. Антонович Д. Українська культура. – К. , 1993. – 508 с.
8. Аркас М. М. Історія України – Русі. – К. , 1990. – 384 с.

9. Археологія України. – К.: Либідь, 2005. – 503 с.
10. Багалій Д. І. Нарис історії України. – К.: Час, 1994. – 288 с.
11. Бокань В. А., Польовий Л. П. Історія культури України. – К.: МАУП, 1998. – 227 с.
12. Брайчевський М.Ю. Конспект історії України. – К., 1993. – 328 с.
13. Велика історія України: У 2 т. – К., 1993.
14. Велика Успенська церква Києво-Печерської лаври. Слід у віках: Матеріали Міжнародної наукової конференції 1–2 жовтня 2001 р. К., 2002.
15. Великий А.Г. З літопису християнської України: У 6 т. – Рим.; Львів: Місіонер, 1999-2000.
16. Власов В. Історія України. – К.: АСК, 2000. – 288 с.
17. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т., 5 кн. – К., 1998.
18. Войтович Л. В. Князівські династії Східної Європи. – Львів, 2000.
19. Войтович Л.В. Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – 784 с.
20. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи. – Львів, 2000.- 649 с.
21. Гаврилів Б., Деркач І., Кофарський В. Давній Галич в пам'ятках історії та культури. – Івано-Франківськ, 1999. – 152 с.
22. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України: Комплексний довідник. – К.: Ранок, 2010. – 480 с.
23. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.
24. Головченко В., Матвієнко В. Дипломатична історія України. – К.: Київський університет, 2007. – 512 с.
25. Гоман Ю. Походження та етнополітичний розвиток причорноморських ногайців в XIII – XVI ст.: Автореф. ... канд. іст. наук. – К., 2002.
26. Грабовецький В. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490 – 1492 років. – Львів, 1979.
27. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т. – К., 1991-1999.
28. Губарев В.К. Історія України. – Донецьк: БАО, 2004. – 624 с.
29. Дзюба О., Павленко Г. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні. – К., 1998.
30. Довідник з історії України: У 3 т. – Л., 1994-1999.
31. Дорошенко Д. Нарис історії України: У 2 т. – К.: Глобус, 1991.
32. Економічна історія України: У 2 т. – К., 2010.
33. Епоха Вітовта в історії України. 1387–1430. – К.: Балтія-Друк, 2020. – 207 с. : іл.
34. Етнічна та етнокультурна історія України. – Т.1. – К.: Наукова думка, 2005. – 511 с.
35. Залізник Л.Л. Первісна історія України. – К.: Вища школа, 1999. – 263 с.
36. Замки та палаци України. – К., 2020. – 192 с.
37. Запорозжці: до історії козацької культури. – К., 1993.
38. Зема В. Є. Східна політика папи Інокентія IV і коронування Данила Романовича // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2021. – Вип. 19-20. – С. 13-51.
39. Злупко С.М. Економічна історія України. – К.: Знання, 2006. – 367 с.
40. Золотоординські часи на наших землях. – К.: Наш час, 2008.
41. Іващенко О., Поліщук Ю. Історія України в опорних таблицях. – К.: Генеза, 1999. – 303 с.
42. Ілюстрована енциклопедія історії України (до 18 ст.). – К.: Спалах, 1998. – 216 с.
43. Ісаєвич Я. Д. Літературна спадщина Івана Федорова. — Львів, 1989. — С. 74-75.
44. Ісаєвич Я. Д. Юрій Дрогобич. — К., 1972;
45. Ісаєвич Я. Д. Ян Амос Коменський і Україна // Український історичний журнал. – 1967. – №3;
46. Історія держави і права України: У 2 т. – К.: Ін Юре, 2003.
47. Історія державної служби в Україні: У 5 т. – К.: Ніка-центр, 2009. Т.1. – 544 с.
48. Історія православної церкви України. – К.: Четверта хвиля, 1997. – 297 с.
49. Історія релігії в Україні: У 10 т. – Т. 5. Протестантизм в Україні. – К., 2002.
50. Історія русів. – К., 1991.

51. Історія України в особах. IX-XVIII ст. – К., 1993.
52. Історія України до XIV ст. – Х.: Скорпіон, 1998. – 208 с.
53. Історія України. – Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. – 395 с.
54. Історія України. – К.: Альтернатива, 1997. – 422 с.
55. Історія України: Дослідження та інтерпретації. – Новгород-Сіверський, 1991. – 162 с.
56. Історія України: Курс лекцій у 2 т. – Т.1. – К.: Либідь, 1992. – 573 с.
57. Історія України: нове бачення: У 2 т. – Т.1. – К.: Україна, 1995. – 350 с.
58. Історія українського війська: У 2 т. – Т.1. – К., 1993. – 288 с.
59. Історія українського мистецтва: В 6 т. – Т.1. – К.: Вид-во АН УРСР, 1966. – 455 с.
60. Історія української культури. – Т.1. – К: Наукова думка, 2001. – 1135 с.
61. Історія української культури. – Т.2. – К: Наукова думка, 2001. – 847 с.
62. Кагамлик С. Києво-Печерська лавра: світ православної духовності і культури (XVII–XVIII ст.). К., 2005.
63. Качковський Л. Д. Загадка Аскольда. – К.: Укр. Пріоритет, 2021. – 264 с.
64. Кашуба М. В., Паславський І. В., Захара І. Філософія Відродження на Україні. — К., 1990;
65. Келембет, С. М. Фінал "Королівства Русі": боротьба за Галицько-Волинські землі в 1340–1351 pp. // Ruthenica. – 2021. – Т. 16. – С. 75-111.
66. Киценко М. П. Хортиця в героїці і легендах. – Дніпропетровськ: Січ, 1991.
67. Кметь В. Ф. Львівська єпархія у XVI – на початку XVII століття: Автореф. ... канд. іст. наук. – Львів, 2001.
68. Козлов М. Легенда про Ольгу // Історія України. – 2000. – №37. – С. 10-11.
69. Козловський С. Матримоніальні зв'язки галицьких і волинських князів з кочівниками Північного Причорномор'я (XI — перша пол. XIII ст.) // Студентські Історичні Зошити. Тези доповідей II Міжнародної наукової студентсько-викладацької конференції: «Князівства Галицьких і Волинських земель в системі міжнародних відносин XI-XV ст.». — Івано-Франківськ, 2011. — Вип. 2. — С. 18-20.
70. Котляр М. Галицько-Волинська Русь.-К.: Альтернативи,1998.-335с.
71. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – К.: Альтернативи, 1998. -335 с.
72. Котляр М. Ф. Київська держава часів Аскольда і Олега // Київська старовина.– 1993. – №3.
73. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К.: Україна, 1996. – 463 с.
74. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: У 3 ч. – Львів: Світ, 2003.
75. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – Львів, 1984.
76. Крип'якевич І. П. Історія України. – Л.: Світ, 1990. – 519 с.
77. Культура українського народу. – К.: Либідь, 1994. – 268 с.
78. Лаврів П. Історія Південно-Східної України. – К.: УВС, 1996. – 208 с.
79. Лановик Б., Лазарович М. Історія України. – К.: Знання-прес, 2001. – 698 с.
80. Лапичак Д. Історія України в датах. – Л., 1995. – 440 с.
81. Лашенко Р. Лекції по історії українського права. – К.: Україна, 1998. – 254 с.
82. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в укр. філософії XV — поч. XVII ст. — К., 2000;
83. Лярош М., Рябчий І. С. Анна Київська, королева Франції: історія і легенди. – К.: Саміт-книга, 2021. – 140 с.
84. Магочі П. Р. Історія України. – К.: Критика, 2007. – 639 с.
85. Макарчик С. Етнічна історія України. – К.: Знання, 2008. – 471 с.
86. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. – Л.: Світ, 1999. – 351 с.
87. Марочкін В. Українське місто від XV до сер. XVII ст. – Торонто, 1999.
88. Матковська О. Львівське братство. – Львів: Каменярь, 1996.
89. Мацюк О., Тимошенко М. До 500-річчя з дня смерті Юрія Дрогобича // Київська старовина. — 1994. — №3;
90. Мирончук В. Д., Ігошкін Г. С. Історія України.– К.: МАУП, 2001. – 328 с.

91. Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. – Ужгород, 2003. – Т.1.
92. Мітюрів Б.Н. Педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського на Україні. – К., 1971.
93. Можаровська Т. М. Медицина Давньої Русі (За матеріалами Києво-Печерської лаври). "Лаврський альманах", вип. 11. К., 2003.
94. Наливайко Д. Козацька християнська республіка. – К., 1992.
95. Нариси з історії дипломатії України. – К., 2001.
96. Народна пам'ять про козацтво. – Запоріжжя, 1991.
97. Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні. — К., 1991;
98. Нудьга Г. Республіка козаків. – Л., 1991. – 120 с.
99. Панас К. Історія української церкви. – Л., 1992. – 159 с.
100. Панас К. Історія української церкви. – Л., 1992. – 159 с.
101. Пасічник М. С. Історія України. – К.: Знання, 2005. – 735 с.
102. Петков С. В. Княгиня Ольга: наріжний камінь церкви і держави. – К.: АртЕк,
103. Петровський В. В., Радченко Л. О., Семененко В. І. Історія України: неупереджений погляд. – К.: Школа, 2007. – 589 с.
104. Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: неупереджений погляд. – К.: Школа, 2007. – 589 с.
105. Половець В.М. Половці. Чернігів: Просвіта, 2007. — 136 с.
106. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – К.: Либідь, 1993.
107. Пономарьов А. Українська етнографія. – К.: Либідь, 1994. – 317 с.
108. Поппе А. Святослав Славний і Візантія // А се его сребро: Збірник праць на пошану М.Ф. Котляра. К., 2002.
109. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі. — Харків: Право, 2014. — 344 с.
110. Рибалка І.К. Історія України: У 2 т. – Х., 1995.
111. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. – К.: Альтернативи, 1998. – 319 с.
112. Свідерській Ю. Ю., Окаринський В. М. Курс лекцій з історії України: У 4 ч. – Тернопіль: Астон, 2007.
113. Семененко В. І., Радченко Л. А. Історія України. – Х.: Торсинг, 1999. – 480 с.
114. Семененко В. І. Історія України. – Х.; Школа, 2009. – 400 с.
115. Семененко В. І., Радченко Л. А. Історія України. – Х.: Торсинг, 1999. – 480 с.
116. Семчишин Я. Тисяча років української культури. – Нью-Йорк, 1985.
117. Серета С. Антропологія. – К.: Либідь, 2009. – 424 с.
118. Смирнов І. О. Кочове населення на південному заході України: Автореф. ... канд. іст. наук. – Одеса, 1999.
119. Степовик Д. Історія Києво-Печерської лаври. – К., 2001.
120. Субтельний О. Україна: історія. – К., 1993.
121. Сулько С. М. Історія України. – Рівне, 2001. – 380 с.
122. Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – К.: Альтернатива, 1999. – 350 с.
123. Україна: хронологія розвитку. – Т.2. Давні слов'яни. Київська Русь. – К.: Кріон, 2009. – 687 с.
124. Україна: хронологія розвитку. – Т.3. Від Батиєвої навали до Люблінської унії. – К.: Кріон, 2009. – 696 с.
125. Уривалкін О. М. Історія України. – К.: КНТ, 2007. – 433 с.
126. Федака С. Д. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття). – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2000. – 340 с.
127. Федака С. Д. «Ми, Федір Корятович, з ласки Божої князь із Мункача...». – Ужгород, 2017.
128. Федака С. Історія України. – Т. 5. Київська Русь і Великий Степ. – Ужгород: ТІМΠΑНИ, 2020

129. Федака С. Історія України. – Т. 6. Руські князівства, Дешт–і–Кипчак і прилеглі землі. – Ужгород: ТИМРАНИ, 2020.
130. Федака С. Історія України. – Т. 7. Ординсько-литовська доба. 1242 — 1492. – Ужгород: ТИМРАНИ, 2020.
131. Федака С. Історія України. - Т. 8. Козацька доба. – Ужгород: ТИМРАНИ, 2020.
132. Франко І. До історії українського вертепу // Зібрання творів у 50 т. – Т. 36. – К., 1982.
133. Франко І. Студії над українськими народними піснями // Іван Франко. Зібрання творів. 1984. – Т.42. – С.38-45.
134. Черкас Б. Україна в політичних відносинах Великого князівства Литовського і Кримського ханату. — К., 2006. — С. 151–167.
135. Чорний М. І. Домініканський орден у Центрально-Східній Європі в XIII – першій половині XV ст.: Автореф. ... канд. іст. наук. – Львів, 2002.
136. Чугуй Т. О. Від об'єднання Галицько-Волинського князівства до самодержцзя усієї Русі: Роман Мстиславович у державотворчих процесах України // Галич і Галицька земля. – Галич, 2019. – С. 3-9.
137. Чугуй Т. О. Король Данило Романович у відносинах Русі і Польщі в 1245–1264 рр. // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Історія. – 2020. – Вип. 58. – С. 91-103.
138. Шандор В. Закарпаття. Історико-правничий нарис від IX ст. до 1920. – Нью-Йорк, 1992.
139. Шевченко, А. Є., Кудін С. В., Настюк А. А. Становлення та розвиток князівської влади в Київській Русі в IX – на початку XII ст. – Вінниця, 2020. – 467 с.
140. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. – К.: Либідь, 1999. – 478 с.
141. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – Т.1. – К., 1990.
142. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К.: Генеза, 1997. – 311 с.

Допоміжна література:

143. Алфьоров О. А. Петраускас А. В. Городницький скарб: срібники Володимира Святославича // Український нумізматичний щорічник. – 2021. – Вип. 5. – С. 259-268.
144. Балух О. “Шипинська Земля” та битва за “Полонини” 1359 р. // Розвиток наукової думки – 2008. – Миколаїв, 2008. – Т.1.
145. Балух О. В. Від "Полонин" до Хотина: воєнно-політичний розвиток буковинських земель. – Чернівці, 2014.
146. Балух О. Військово-політичні відносини між Польщею та Молдовою в другій половині XIV ст. // Наукові записки з української історії. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 21. – С. 398-406.
147. Балух О. Історія північної частини Буковини у контексті молдавсько-польських військово-політичних відносин за часів Олександра I Доброго (1400 – 1432 рр.) // Питання історії України. – Чернівці, 2008. – Т. 11. – С. 175-181.
148. Балух О. Перехід “Шипинської землі” під владу молдавських воєвод у другій половині 70-х – 90-х рр. XIV ст. // Буковинський журнал. – 2008. – № 2. – С. 150-157.
149. Балух О. Польсько-молдавська війна 1497–1499 рр. // Наукові зошити історичного факультету. – Львів, 2008. – Вип. 9–10. – Ч. 1. – С. 57-66.
150. Балух О. Середньовічний Цецин // Східноєвропейські старожитності в добу середньовіччя. – Чернівці, 2009.
151. Балух О. Територія Сирето-Дністровського межиріччя (Буковина) у складі Молдавського князівства в період правління Олександра Доброго (1400 – 1432 рр.) // Видатні науковці Чернівецького національного університету. – Чернівці, 2008. – С. 13-16.
152. Балух О.В. Особливості польського сюзеренітету над Молдавією та військово-політичне становище її північних волостей у період князівських міжусобиць 30 – 50-х років XV ст. // Сумська Старовина. – 2008. – № 24. – С. 37-48.
153. Барон Д. А. Давній Галич у світлі археологічних досліджень // Археологія. – 1999. – №2. – С. 78-84.

154. Берг Д. Я. Новий тип печатки Олега– Михайла // Археологія. – 1983. – В. 42. – С. 41-47.
155. Білодід О., Харламов В. І повідав напис Нестерової печери // Знання та праця. – 1984. – №9. – С. 22– 23.
156. Білялов С. Хаджі-Герай – перший кримський хан // Княжа доба. — 2013. — Вип. 7. — С. 217-228.
157. Бодня О. Про дату смерті Ярослава Мудрого // Київська старовина.– 1995. – №5. – С. 105– 106.
158. Боєчко В.Ф., Чабан А.Ю. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва // Український історичний журнал. – 1999. – №2.
159. Божко О. Історичні реалії походу князя Олега на Константинополь 907 р. // Академія пам'яті проф. В. Антоновича. – К., 1996.
160. Вандишев В. М. Філософське підґрунтя прогностики Ю. Дрогобича // Наукові записки Києво-Могилянської академії. — Т. 20. Сер.: Філософія та релігієзнавство. — К., 2002.
161. Великий А. Корона Данила Галицького // Старожитності. – 1993. – Ч. 19–24. – С. 6–10.
162. Вечерський В. Генуезькі пам'ятки Криму в світовому контексті // Пам'ятки України.— 2019. – Черкаси, 2011. – № 4–6. — С. 67–74.
163. Вовк Т., Отрощенко В. До питання про так зване золотоординське іго в Україні // Сучасність. – 1997. – №5. – С. 92-96.
164. Возний, І. П., Федорук А. В. «Земля Шепинська» в контексті адміністративно-урядницької політики князя Володислава Опольського у 1374–1377 рр. // Вісник Центру буковинознавства. – 2017. – Т. 1. – С. 21-30.
165. Гавріленко О. Організаційно-правові засади функціонування фінансового апарату генуезьких колоній у Криму // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 782. – С.153-157.
166. Галенко О. Крим у 1438 р. // Україна в минулому. – Вип. 6. – Київ; Львів, 1996.
167. Галенко О. Про татарські набіги на українські землі // Український історичний журнал. – 2003. – №6. – С.52-68.
168. Гізер С. М. Ногайські племена на південному заході України: Автореф. ... канд. іст. наук. – Одеса, 2002.
169. Глушак А. Корсунська легенда в історичних сказаннях про хрещення Русі // Людина і світ. – 1994. – №9. – С. 32-38.
170. Головіна О. Боярська "фронта" в Галичі // Пам'ять століть. – 2002. – №5. – С.49 – 61.
171. Голово О. Б. Останній похід князя Романа Мстиславича у джерелах та історичній думці // Український історичний журнал. – 2009. – №4. – С.28-48.
172. Голово О. Держава Романовичів та Золота Орда (40-50-ті роки XIII ст.) // Український історичний журнал. – 2004. – №6. – С. 3– 16.
173. Гошко Ю. Населення Українських Карпат XV – XVIII ст. – К., 1976. – 205 с.
174. Грабар С. Князь Олег // Пам'ять століть. – 1997. – №1.
175. Грицак П. Берло Романа Мстиславича // Літопис Червоної Калини. – 1996. – Т. 1. – №1/6. – С. 346-352.
176. Грушевський М. Байда-Вишневецький в поезії і історії // Наука і суспільство. – 1989. – №4-5.
177. Гулевич В. П. Загадковий правитель Кримського ханства Джанібек Султан (1476–1477 рр.) // Український історичний журнал. – 2017. – № 1. – С. 4-11.
178. Гулевич В. П. Кримське ханство й Північне Причорномор'я в період правління Гаджи Гірея (1442-1466 рр.) // Український історичний журнал. – 2014. – № 6. – С. 4-28.
179. Гулевич В.П. Казимир Ягайлович і Менглі Гірей: від друзів до ворогів // Український історичний журнал. – 2013. – № 1
180. Гуньовський І. Земля, дарована Богом // Дзвін. – 1996. – №10– 12. – С.102–103.
181. Гурбик А. О. Виникнення Запорозької Січі // Український історичний журнал. – 1999. – №6. – С. 55-63.

182. Делімарський Р. Запровадження магдебурзького права в Києві // Пам'ять століть.- 1997.-№4.
183. Денисенко А. Україна у XIV ст. // Пам'ять століть – 2008. – № 3. – С.37-41.
184. Джеджула Ю. Три імені київської княгині // Політика і час. – 1995. – №10. – С. 73-76.
185. Дячок Д. Першоджерельні записи слова "козак" //Дзвін. – 1999. – №2. – С. 120–123.
186. Жук В. Битва Вітовта на Ворсклі 1399 р. // Історія України. – 2000. – №1.
187. Замлинський В. Венцеслав Светольдович. Предслав Лянцкоронський і Євстафій Дашкевич. Венжик Хмельницький // Дніпро. – 1989. – №7.
188. Знайдено прах Ярослава Мудрого // Вісник АН України. – 1992. – №4. – С. 101 – 102.
189. Ігнатов Т. Держава Романовичів і Володимирське князівство: корона та ярлик // Проблеми історії війн і військового мистецтва. – 2021. – Вип. 3. – С. 89-94.
190. Кобаль Й. Федір Корятович у світлі нових джерел // Карпатика. – Вип. 32. – Ужгород, 2005. – С.75-116.
191. Колибенко О., Колибенко О. Марія з Мономахів та Гіта Весеєська: жінки в житті Володимира Мономаха // Особистість у локальному історичному просторі. – Переяслав; Кам'янець-Подільський, 2020. – С. 74-77.
192. Комар О. В. Церква Святого Василя князя Володимира Святославича (до проблеми локалізації) // Opus mixtum. – 2020. – No 8. – С. 75-92.
193. Коржик В. П. Шляхи військових подій: Буковина, XIV – XVIII століття // Археологія і давня історія України. – 2018. – Вип. 1 (26). – С. 261-269.
194. Коритко Р. Таємниця корони Данила Галицького // Дзвін. – 2000. – №7. – С. 125 – 128.
195. Кормич Л. І., Багацький В. В. Історія України від найдавніших часів і до 21 століття. – Х.: Одісей, 2001. – 479 с.
196. Костик М. В. Утвердження Мстислава Удатного в Галичі // Галич і Галицька земля. – Галич, 2019. – С. 92-101.
197. Котляр М. Галицьке боярство проти князів Романовичів // Археологія.-1999.-№2.-С.85-92.
198. Кушинська Л. А. Про джерело права русько-візантійських угод X ст. //Український історичний журнал. – 1999. – №6. – С. 89-94.
199. Леп'явко С. А. Українське козацтво на державній службі (початкового періоду) // Український історичний журнал. – 1999. – №3. – С. 57-62.
200. Міськов І. Найдавніші цехи на Закарпатті// Науковий вісник УжНУ. Історія. – №7. – 2002.
201. Нікітенко Н., Нікітенко М. Історія Бориса і Гліба: легенда і дійсність // Людина і світ. – 1998. – №8. – С. 16– 21.
202. Перунін В. І. Русь-Україна Великої княгині Ольги: поряд із двома імперіями та між двома вірознаннями // Вісник Книжкової палати. – 2021. – No 10. – С. 44-49.
203. Печеніна Н. Держава Чингізхана та Русь в 10– 20-х рр. XIII ст. // Історія в школі. – 2009. – №1– 2. – С.6– 11.
204. Пилипчик Р. Початки українського шкільного театру в Галичині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – В.5. – К., 1998. – С. 465-469.
205. Писаренко Ю. Г. Поховання князя Володимира (1015 р.). Сучасні погляди та методологічні підходи // Переяславіка : наук. записки. – 2021. – Вип. 19 (21). – С. 107-120.
206. Писаренко Ю. До питання про першу сім'ю Ярослава Мудрого // Археологія. – 1995. – №1. – С. 51-61.
207. Подокшин С.О., Рогович М.Д. До джерел вищої освіти // Від Вишенського до Сковороди. – К., 1972.
208. Прицак О. Коли і де хрещена Ольга? // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – 1993. – Т. 225. –С. 133– 146.
209. Прицак О. Половці // Український історик 1973, №1-2. С. 112—118.
210. Сергійчук В. Байда-Вишневецький – ратник української землі // Дніпро. – 1989. – №2.
211. Смолій В. А. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті // Український історичний журнал. – 1991. – №5. – С. 61-72.

212. Сокур А. Мала історія о. Хортиці // Дзвін. – 2000. – №8. – С. 110–124.
213. Сопко Т.М. До питання історії общини на Закарпатті в період середньовіччя // Матеріали XXI наукової конференції УжДУ. Серія історична. – К., 1967.
214. Стависький В. І. Проблема походження літописних оповідей про нашествя Батия на Русь 1237 – 1240 р. // Український історичний журнал. – 1993. – №9. – С. 52-58.
215. Тимошенко Б. Похід на Русь // Пам'ять століть. – 1997. – №3-6.
216. Толочко П. Хто убив князів Бориса і Гліба? // Київська старовина. – 1999. – №4. – С. 3–10.
217. Томілович Л. Пороська земля під час та після монгольської навали // Історія в школі. – 1999. – №11. – С. 41-44.
218. Фільц Б. Музичні цехи на Україні // Українське музикознавство. – Вип. 17. – К., 1982. – С.33-45.
219. Харук О. Ю. Вторгнення монгольських орд на Галичину та Волинь // Галич і Галицька земля. – Галич, 2019. – С. 137-139.
220. Хведченя С. Скарб Ярослава // Наука і суспільство. – 1996. – №9– 10. – С. 31-37.
221. Хоменко В. Україна і монголо-татарська колонізація // Березіль. – 1996. – №3-4. – С. 113– 116.
222. Чекиш Ю. В. Кримське ханство за правління Менглі та Мехмеда Гіреїв (1478–1524 рр.) // Вісник аграрної історії. – 2021. – Вип. 35-38.
223. Черкас Б. В. Військова звитяга останніх князів київських XV ст. // Українське військо. – Київ, 2021. – С. 220-221.
224. Шабульдо Ф. Україна в державних процесах у Криму в кінці XIV – першій половині XV ст. // Сучасність. – 1996. – №5. – С. 82-88.
225. Яковенко Н. Здобутки і втрати Люблинської унії // Київська старовина. – 1993. – №3.

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)